

ЕКОЛОГІЧНЕ ТА ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

БУДАЙ О. В.,
аспірант кафедри трудового,
аграрного та екологічного права
(Львівський національний
університет імені Івана Франка)

УДК 349.422

**ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ В УКРАЇНІ**

У статті аналізується зміст державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників в Україні, її основні юридичні ознаки. Визначені суб'єкти надання та адресати державної підтримки у сфері сільськогосподарської діяльності. Сформульовано визначення поняття «державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників».

Ключові слова: сільськогосподарські товаровиробники, державна підтримка, сільськогосподарська продукція, продовольча безпека держави, аграрна політика.

В статье анализируется содержание государственной поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей в Украине, ее основные юридические признаки. Определены субъекты предоставления и адресаты государственной поддержки в сфере сельскохозяйственной деятельности. Сформулировано определение понятия «государственная поддержка сельскохозяйственных товаропроизводителей».

Ключевые слова: сельскохозяйственные товаропроизводители, государственная поддержка, сельскохозяйственная продукция, продовольственная безопасность государства, аграрная политика.

In the article deals the content of state support of agricultural commodity producers in Ukraine, its main legal features. The identified are subjects by the granting and recipients of state support in the scope of agricultural activities. Formulated is the definition of notion of «the state support of agricultural commodity producers».

Key words: agricultural commodity producers, government support, agricultural products, food security, agricultural policy.

Вступ. Державна політика України у наданні підтримки вітчизняним сільськогосподарським товаровиробникам відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку аграрного сектору економіки країни. Відомий американський економіст Д. Гелбрейт, характеризуючи роль держави в макроекономічному регулюванні пропорцій розвитку виробництва стверджував, що державне втручання в інтереси сільського господарства має вагоме значення для його збалансованого розвитку, оскільки при відсутності державних заходів впливу сільське господарство опинилося б у критичному становищі [1, с. 5]. Без стабільного реального державного стимулюючого забезпечення фермерів пільговими, податковими, кредитними, іншими фінансовими, а також матеріально-технічними умовами господарювання вони «самотужки» не зможуть стати ефективними товаровиробниками життєзабезпечуваль-

ної сільськогосподарської продукції [2, с. 190]. Це стосується усіх сільськогосподарських товаровиробників, різновидом яких і є фермерське господарство.

Держава може підтримувати в якості пріоритету як сільськогосподарське виробництво (підвищуючи, наприклад, рівень цін і доходів виробників), так і переробку (дотуючи закупівельні ціни) чи споживання (шляхом встановлення низьких споживчих цін). Відповідно до офіційної методики Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), аграрна політика поділяється на сільськогосподарську політику (на користь виробників) і продовольчу (на користь споживачів) [3]. Наше дослідження сфокусоване саме на характеристиці державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, які є основними суб'єктами аграрного виробництва.

Спеціальні дослідження державної підтримки сільського господарства, аграрного виробництва проводилися такими вченими, як: К. Д. Балицька, А. І. Берлач, Ю. Д. Білик, О. М. Бородін, Є. М. Білоусов, М. Я. Ващишин, М. В. Гребенюк, М. Я. Дем'яненко, М. С. Долинська, В. М. Єрмоленко, Т. О. Коваленко, З. В. Колос, П. Ф. Кулинич, Т. В. Курман, В. І. Курило, С. І. Марченко, О. М. Могильний, В. В. Мушенюк, Ю. В. Пасічник, О. О. Погрібний, Т. П. Проценко, І. П. Сафонов, В. І. Семчик, А. М. Стагівка, Н. І. Титова, В. З. Янчук та іншими науковцями, однак окремого аналізу потребує зміст та особливі ознаки державної підтримки саме сільськогосподарських товаровиробників.

Постановка завдання полягає у дослідженні державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, визначенні її основних особливих ознак.

Результати дослідження. Основним елементом у структурі реформованого аграрного сектора економіки держави є державна підтримка розвитку аграрного виробництва, яка повинна системно та концептуально впроваджуватись на законодавчому рівні, оскільки її роль значно зростає з розвитком ринкових перетворень в економіці держави [4, с. 101]. У науковій літературі є різне розуміння самої державної підтримки сільського господарства, сільськогосподарських товаровиробників, їх різновидів.

І. П. Сафонов під державною підтримкою сільського господарства розуміє законодавчо закріплені організаційні, економічні та правові механізми, завдяки яким аграрним товаровиробникам надається державна допомога компетентними органами з метою стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції, розвитку аграрного ринку й забезпечення продовольчої безпеки населення [5, с. 3]. Наголосимо, що державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників є вужчим поняттям від поняття державної підтримки сільського господарства. Однак, на нашу думку, таким чином зроблено наголос саме на адресаті державної підтримки, чим підкреслено його особливе та важливе правове становище у сільському господарстві в цілому. Тобто, розуміння державної підтримки сільського господарства не повинно зводитись лише до державної підтримки саме сільськогосподарських товаровиробників, адже воно включає в себе також, наприклад, і державну підтримку сільських територій. На підтвердження цього додамо, що на сьогодні більшість країн світу, в тому числі й Україна, надають державну підтримку як безпосередньо – виробникам сільськогосподарської продукції, так й опосередковано – на розвиток сільської місцевості [6, с. 116]. Сутність аграрної політики держави полягає не тільки у зміцненні аграрного виробництва, забезпеченні розширеного відтворення продукції рослинництва й тваринництва, а також у проведенні широкої системи соціальних заходів на селі [7, с. 8]. Високий рівень соціально-економічного розвитку села є основною умовою продовольчого та сировинного забезпечення держави, її економічної незалежності [7, с. 9].

Автори Словника з аграрного права зазначають, що державна підтримка сільського господарства України – це різноманітна, цілеспрямована діяльність держави з утворення і функціонування с/г товаровиробників, прийняття відповідних нормативних актів зі створення системи і визначення завдань, функцій і компетенції органів, які повинні здійснювати державну підтримку с/г у бюджетній, кредитній, цінній, страховій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання с/г виробництва та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення [8, с. 61]. Як бачимо, в цьо-

му визначенні державна підтримка сільського господарства визначається через створення відповідних механізмів діяльності сільськогосподарських товаровиробників, закріплення в законодавстві статусу та повноважень відповідних державних органів, що повинні надавати таку державну підтримку. Крім цього, виокремлено мету державної підтримки сільського господарства – стимулювання с/г виробництва, розвиток аграрного ринку, забезпечення продовольчої безпеки населення. Надаючи підтримку безпосередньо сільськогосподарським товаровиробникам, держава реалізовуватиме мету своєї аграрної політики. Що стосується сільськогосподарських товаровиробників, то предметом їх діяльності є виробництво, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції, а метою є отримання прибутку.

Державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників як інститут права, тісно пов'язана із законодавством, що є його зовнішньою формою вираження. Однорідні суспільні відносини щодо державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників загалом чи окремих їх організаційно-правових форм зокрема врегульовані значною кількістю нормативно-правових актів. До того ж необхідно наголосити, що ці норми відносяться до різних галузей права. Так, пільгове оподаткування сільськогосподарських товаровиробників як напрям їх державної підтримки передбачене Податковим кодексом України (податкове право); страхування сільськогосподарських культур – Законом України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» (фінансове право) тощо. Але все ж таки основними джерелами, що встановлюють різноманітні напрями і форми державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, є джерела аграрного права.

Таким чином, можна стверджувати, що інститут державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників є комплексним, адже відноситься одразу до кількох правових галузей. Інститут державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників – це сукупність правових норм, що регулюють способи і підстави визначення та напрями і форми надання державної підтримки виробникам товарної сільськогосподарської продукції (сільськогосподарським товаровиробникам).

Державній підтримці сільськогосподарських товаровиробників притаманні певні юридичні ознаки, основними з яких є:

1. Закріплення нормативних приписів щодо державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників у багатогалузевій нормативно-правовій базі України, а саме: Конституції України, Бюджетному, Податковому та Митному кодексах України, Законах України «Про пріоритетність соціального розвитку села агропромислового комплексу в народному господарстві», «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років», «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», «Про фермерське господарство», «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», поточних бюджетних законів України, постановках Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року», «Про затвердження Порядку визнання ризиків у сільському господарстві катастрофічними та надання і використання бюджетної позики (державної фінансової допомоги) у разі їх виникнення» тощо.

2. Наявність спеціального адресата державної підтримки – сільськогосподарського товаровиробника. Сільськогосподарськими товаровиробниками є фізичні або юридичні особи, які наділені відповідними правами та обов'язками (аграрною правосуб'єктністю) у сфері виробництва та переробки власновиробленої сільськогосподарської продукції рослинного, тваринного чи іншого походження, а також її реалізації з метою отримання прибутку. Окремими видами сільськогосподарських товаровиробників є фізичні особи – суб'єкти аграрної підприємницької діяльності та юридичні особи: фермерські господарства, приватні, державні та комунальні сільськогосподарські підприємства, їх об'єднання, сільськогосподарські кооперативи, сільськогосподарські товариства.

3. Сільськогосподарські товаровиробники мають свої особливості та специфіку господарювання, якій притаманні природно-кліматичні та економічні ризики. Основні ризики

сільськогосподарської діяльності визначені Законом України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років». До них належать: низька норма прибутку; сповільнений оборот капіталу; значна залежність від природно-кліматичних факторів. Тому для збільшення результатів діяльності сільськогосподарських товаровиробників – виробництва сільськогосподарської продукції, необхідна їх ефективна державна підтримка. Це підвищить їх конкурентоспроможність поряд із господарюючими суб'єктами сфери промисловості та сфери обслуговування.

4. Державна підтримка надається уповноваженими органами, посадовими особами, діяльність яких спрямована на реалізацію основних напрямків аграрної політики держави у сфері сільськогосподарського виробництва. Такими державними органами є: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство аграрної політики та продовольства України (до 9 грудня 2010 року – це Міністерство аграрної політики України) як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики, політики у сфері сільського господарства. Підвідомчою організацією даного Міністерства, що також здійснює державну підтримку сільськогосподарських товаровиробників є Український державний фонд підтримки фермерських господарств. Державною спеціалізованою установою, уповноваженою Кабінетом Міністрів України провадити цінову політику в агропромисловій галузі економіки України є Аграрний фонд України.

Законодавець не подає виключного переліку органів, що можуть надавати державну підтримку сільськогосподарським товаровиробникам. З аналізу чинного законодавства можна зробити висновок, що у деяких випадках державну підтримку виробникам сільськогосподарської продукції можуть надавати також: Національна акціонерна компанія «Укргролізинг» (відповідно до Порядку використання коштів Державного бюджету України, що спрямовуються на придбання вітчизняної техніки і обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу та заходи за операціями фінансового лізингу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року № 1904 (зі змінами та доповненнями), Національна академія аграрних наук України (відповідно до Статуту Національної академії аграрних наук України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 березня 2012 року № 315) тощо.

У аграрному секторі України існує кілька десятків громадських професійних організацій, які в тій чи іншій мірі надають підтримку сільськогосподарським товаровиробникам. Зокрема, мова іде про Асоціацію фермерів і землевласників України, Всеукраїнський союз сільськогосподарським підприємств, Національну асоціацію сільськогосподарських дорадчих служб тощо. Крім цього, місцеве самоврядування також спрямовує свою діяльність на поліпшення умов функціонування сільськогосподарських товаровиробників, розробляючи регіональні плани розвитку сільських територій та приймаючи відповідні програми. На нашу думку, аналіз досліджень та прийняття до уваги рекомендацій вищевказаних організацій щодо вирішення проблем сільського господарства матиме важливе значення у визначенні чітких кроків у сфері підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Така підтримка сільськогосподарських товаровиробників громадськими організаціями, відповідними органами місцевого самоврядування здійснюється на громадському та регіональному рівні і не є проявом державної підтримки.

5. Метою надання державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників є виведення із кризи сільськогосподарського виробництва, створення сприятливих умов діяльності сільськогосподарським товаровиробникам, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, розвитку аграрного ринку, гарантування продовольчої безпеки країни. Комплексна державна підтримка вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників і належний контроль за якістю сільськогосподарської продукції відповідно до вимог СОТ забезпечить аграріям можливість не тільки на рівні конкурувати із іншими суб'єктами господарювання в Україні, але й експортувати сільськогосподарську продукцію.

Висновки. Зважаючи на проаналізовані приписи законодавства України, можна зробити висновок, що державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників в Україні

має комплексний характер, є різноспрямованою, а відповідні норми аграрного законодавства становлять правовий інститут державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників – це законодавчо визначена діяльність органів, уповноважених реалізовувати аграрну політику держави, що спрямована на створення сприятливих умов для діяльності сільськогосподарських товаровиробників, підвищення якості та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції з метою мінімізації природно-кліматичних та економічних ризиків сільськогосподарського виробництва та гарантування продовольчої безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Галушко В. П., Діброва А. Д., Діброва Л. В. Методологічні та практичні аспекти оцінки рівня державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників в Україні // Економіка АПК. – 2006. – № 3. – С. 3-8.
2. Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України: Науково-навчальний посібник // За ред. докт. юрид. наук, проф. Н. І. Титової. Львів: ПАІС, 2005. – 368 с.
3. Застрожнікова І. В. Формування понятійного апарату державного управління аграрним сектором // Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток». – № 2. – 2010.
4. Мушенко В. В. Державна підтримка аграрного виробництва як важливе питання аграрно-правової науки // Аграрне право як галузь права, юридична наука і навчальна дисципліна: матеріали Всеукраїнського круглого столу (25 травня 2012 р.): зб. наук. пр. ; за заг. ред. проф. В. М. Єрмоленка, В. І. Курила, В. І. Семчика. – К. : Видавничий центр НУБіП України, 2012. – С. 101-103.
5. Сафонов І. П. Правова регламентація державної підтримки аграрних товаровиробників: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. – Харків: 2007. – 20 с.
6. Богдан А. Й. Порівняльна характеристика регулювання надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам у законодавстві України і ЄС // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 6. – С. 116-121.
7. Статівка А. М. Організаційно-правові питання соціального розвитку села в Україні: [монографія]. – Х. : Право, 2007. – 208 с.
8. Словник з аграрного права / Уклад.: В. П. Жушман, О. О. Погрібний, В. Ю. Уркевич; за ред. В. П. Жушмана. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2010. – 160 с.

